

УДК 351.746.1

В. В. Крутов

І. А. Качуровський

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ТАКТИЧНИХ НАВЧАНЬ З ПІДРОЗДІЛАМИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Розглянуто методичні підходи до підготовки тактичних навчань з підрозділами швидкого реагування, а саме порядок з'ясування і визначення керівником навчання вихідних даних, проведення рекогносцировки та підготовки району навчання, організації комендантської служби, підготовки керівництва, посередників та підрозділів до навчання. Застосування викладених підходів дозволить більш ретельно та якісно здійснювати заходи з підготовки і проведення тактичних навчань як основної форми підготовки підрозділів швидкого реагування, спрямованої на підвищення їх польової виучки.

Ключові слова: Державна прикордонна служба, підрозділи швидкого реагування, бойове злагодження, тактичні навчання.

Постановка проблеми. Оперативно-службова діяльність органів Державної прикордонної служби України (ДПСУ) здійснюється в умовах складної, динамічної обстановки на кордоні, яка характеризується постійним загостренням, насамперед у зоні проведення антитерористичної операції, активізацією діяльності бандформувань так званих ДНР та ЛНР, злочинних угруповань у прикордонних районах, пов'язаної з нелегальною міграцією, незаконним переміщенням через кордон людей, товарів і вантажів, контрабандою зброї, боєприпасів, інших засобів диверсій і терору, наркотиків.

Це свого часу обумовило необхідність створення і залучення додаткових сил та засобів до виконання специфічних завдань з охорони та захисту державного кордону [1], збільшення матеріальних та фінансових витрат і, що головне, підвищення професіоналізму персоналу органів (підрозділів), а також пошуку нових форм та методів навчання новостворених підрозділів.

З формуванням у ДПСУ таких підрозділів, як прикордонні комендатури швидкого реагування, нагальним стали питання щодо організації підготовки військовослужбовців різних категорій, органів управління та підрозділів у цілому до виконання завдань за призначенням [2].

Насамперед це стосується польової виучки,

© В. В. Крутов, І. А. Качуровський, 2017

яка є основою підготовленості підрозділів до виконання завдань за призначенням. У свою чергу, вінцем навчання підрозділів є тактичні навчання. Саме вони є заключним етапом злагодження підрозділів і дають змогу всебічно оцінити їх готовність до виконання завдань з охорони (захисту) державного кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки підрозділів швидкого реагування порушувалися у працях В. О. Назаренка [2] та деяких інших науковців. У своїх працях вони описово виклали загальні підходи до організації та проведення основних форм підготовки підрозділів швидкого реагування ДПСУ. Однак зазначені вище науковці не повною мірою висвітили питання, що пов'язані з плануванням, підготовкою та проведенням тактичних навчань. Це обумовлює необхідність проведення подальших досліджень з визначення єдиних методичних підходів до підготовки тактичних навчань, розроблення основних документів та безпосередньо методики їх проведення.

Мета статті полягає у визначенні методичних підходів до підготовки тактичних навчань як основної форми підготовки підрозділів швидкого реагування ДПСУ, спрямованої на підвищення польової виучки військовослужбовців, розрахунків, підрозділів.

Виклад основного матеріалу. Тактичні

навчання – основна форма польової виучки підрозділів швидкого реагування, яка спрямована на підготовку їх до виконання оперативно-службових завдань з охорони (захисту) державного кордону. Вони організуються і проводяться на підставі вимог наказів і відповідно до положень розроблених статутів, порадників, інструкцій.

Метою проведення тактичних навчань можуть бути [3]:

– бойове злагодження та вдосконалення польової виучки підрозділів для умілих і рішучих дій у виконанні ними оперативно-службових завдань з охорони (захисту) державного кордону в різних умовах обстановки, перевірки готовності до виконання завдань за призначенням;

– удосконалення практичних навичок начальників (командирів) і органів управління щодо організації оперативно-службових дій підрозділів, безперервного управління в ході виконання ними завдань, організації та підтримання взаємодії з частинами (з'єднаннями) Збройних Сил, органами СБУ та МВС України;

– подальше вдосконалення форм оперативно-службових дій з охорони (захисту) державного кордону, підвищення ефективності застосування різномірних сил і засобів, дослідження нових питань тактики дій, перевірки проектів нормативних документів, інструкцій, порадників і посібників, вироблення способів застосування в оперативно-службових діях з охорони (захисту) державного кордону нових зразків озброєння, бойової та спеціальної техніки;

– удосконалення форм і методів роботи з персоналом у різних умовах обстановки, мобілізація особового складу на успішне виконання оперативно-службових завдань;

– тренування особового складу в діях у складі штатних (зведених) підрозділів під час виконання оперативно-службових завдань, в умілому застосуванні зброї, бойової техніки і технічних засобів охорони кордону;

– вироблення у особового складу високих бойових, моральних, психологічних і професійних якостей та фізичної витривалості.

Сутність тактичних навчань полягає у тому, що під час проведення їх начальники (командири), органи управління та підрозділи практично виконують оперативно-службові завдання з охорони (захисту) державного кордону на фоні єдиної обстановки, що

безперервно розвивається, за єдиним замислом, на різній місцевості, на глибину ділянки відповідальності або за її межами, тривалий час, удень і вночі та у будь-яку пору року [3].

Основний метод навчання на тактичному навчанні – *практична робота*. Навчання проводяться за комплексними темами, які можуть містити кілька форм оперативно-службових дій.

До навчань окрім підрозділів комендатури можуть залучатися підрозділи морських, авіаційних частин та підрозділи регіонального управління. Крім того, за погодженням з командирами загальновійськових частин (з'єднань), територіальними органами СБУ та МВС на навчання можуть залучатися підрозділи підсилення та загони (сили) підтримки, а також представники органів СБУ та МВС.

Тактичні навчання з прикордонною комендатурою швидкого реагування (ПКШР) проводяться, як правило, односторонніми. На них ті, хто навчається, будуть діяти тільки відповідно до тактики своїх військ. На односторонніх навчаннях дії протилежної сторони позначаються спеціально виділеними з цією метою підрозділами або комплектами мішеневого обладнання. З підрозділами, що виділені для позначення дій противника, необхідно проводити тактичні заняття, теми яких узгоджують із замислом проведення навчання.

На навчаннях необхідно створювати складну, динамічну й повчальну обстановку, характерну для умов охорони державного кордону в мирний час, у загрозований період та у воєнний час, яка вимагатиме від начальників (командирів) прийняття оперативних рішень, рішучих і швидких дій з виконання оперативно-службових завдань, що раптово виникли, і спричиняє максимально важкі умови управління.

Персонал комендатури треба навчати вмільм діям щодо пошуку порушників кордону, агентури, ліквідації ДРГ (НЗФ), припинення збройних та інших провокацій противника на кордоні, відбиття збройних вторгнень військових угруповань противника, ведення бойових і спеціальних дій на кордоні у складі військ прикриття. При цьому не менше третини часу необхідно виділяти для відпрацювання дій підрозділів уночі. Тривалість навчання з комендатурою може бути до двох діб.

З огляду на це стає зрозумілим, що якість проведення навчань напряду залежить від ретельності роботи керівництва з підготовки навчання.

На наш погляд, підготовка навчань складається з планування навчання, підготовки керівництва й посередницького апарату та інших груп, комендатури і району навчання. Вона починається завчасно, не пізніше ніж за 10–15 днів до початку навчання. Підготовка навчання має проводитися за календарним планом, у якому передбачаються такі заходи: розроблення документів навчання; рекогносцировка району його проведення; підготовка керівництва, посередницького апарату та підрозділів, які залучаються до навчання; створення запасів пального, продовольства, речового майна та медикаментів; основні роботи щодо підготовки району навчання, обладнання пунктів управління керівництва, розгортання зв'язку керівництва й комендантської служби; проведення огляду готовності начальників (командирів), органів управління та підрозділів до навчання. Календарний план розробляється начальником штабу керівництва, затверджується керівником навчання і доводиться до відповідальних виконавців.

Під час підготовки навчання необхідно забезпечити збереження у таємниці змісту всіх матеріалів і заходів, що їх опрацьовують і проводять. З цією метою керівник навчання залучає до його підготовки суворо обмежене коло осіб.

Планування навчання має починатися з *уточнення та визначення керівником вихідних даних*, якими є: тема, навчальна мета, час проведення, тривалість, належність і склад противника; склад тих, хто навчається; норми витрат моторесурсів, боєприпасів та імітаційних засобів; склад керівництва й посередницького апарату.

Перед уточненням вихідних даних, а також у ході цієї роботи керівник зобов'язаний уважно вивчити відповідні темі навчання накази, статuti, порадики й посібники, проаналізувати рівень підготовки командирів (начальників), органів управління, які залучаються до навчання.

Уточнення і визначення вихідних даних починається зі з'ясування теми навчання. З'ясування теми полягає у розкритті її тактичного змісту, характеру й розмаху дій. При цьому необхідно ясно уявляти можливі

варіанти обстановки, в яких можна відпрацьовувати дану тему, і конкретно визначити, за яких умов доцільно почати її відпрацювання, які форми оперативно-службових дій та основні тактичні епізоди вона містить і чим має закінчитися. Тактичний зміст теми залежить від сучасних поглядів щодо оперативно-службових дій комендатури у різних умовах обстановки, запланованих витрат моторесурсів і матеріальних засобів, тривалості навчання та особливостей району його проведення.

Тема навчання повинна бути комплексною і сформульована таким чином, щоб охопити кілька основних процесів роботи коменданта прикордонної комендатури, штабу, відділів, відділень з управління підрозділами та відповідні форми їх оперативно-службових дій.

Навчальна мета визначається конкретно, спрямованою на досягнення високої польової виучки і бойової злагоженості підрозділів комендатури. Кількість їх обмежена, у протилежному випадку навчання можуть втратити свою спрямованість та ефективність. Навчальну мету необхідно визначити для підрозділу загалом і для основних категорій тих, хто навчається, наприклад, для командирів (начальників) усіх ступенів, органів управління, особового складу підрозділів.

Час проведення навчання та його тривалість визначаються старшим начальником і вказуються у планах підготовки. Керівник у межах відведеного на навчання часу уточнює його розподіл, а саме: не менш 70 % – на відпрацювання навчальних питань, решта 30 % – на вихід (здійснення маршруту) у район навчання, повернення підрозділу до місця постійної дислокації, проведення стройового огляду та розбір. Із часу, відведеного на відпрацювання навчальних питань, 2/3 доцільно витратити на оперативно-службові дії, а 1/3 – на питання їхньої організації. Як правило, один із цих етапів навчання або його частину передбачається відпрацьовувати у нічний час.

Етапи навчання та їх навчальні питання повинні конкретизувати тактичний зміст теми навчання. Розподіл навчання на етапи дозволяє керівникові послідовно зосереджувати увагу на відпрацюванні навчальних питань. Кількість етапів та їх зміст залежать від теми, навчальної мети, масштабу навчання та часу його проведення. При визначенні етапів

виходять з того, що кожен з них має вміщувати навчальні питання, які охоплюють за часом і простором закінчений період організації чи ведення визначеної форми бойових дій або те й інше разом, а також роботу військовослужбовців, що навчаються, за цих умов. Кількість навчальних питань на етапах залежить від їхнього змісту та відведеного часу. Як переконує досвід, вміщення в один етап великої кількості навчальних питань призводить до поверхового їх відпрацювання. При організації оперативно-службових дій можна ставити такі питання, як прийняття рішень, проведення оперативно-тактичних розрахунків, проведення рекогносцировки, постановка оперативно-службових завдань, організація взаємодії, видів забезпечення, управління тощо.

Район проведення навчання має забезпечувати повне й якісне відпрацювання намічених навчальних питань і досягнення навчальної мети. Він звичайно повинен вміщувати райони зосередження (вихідні райони) резервів, ділянки розіграшу етапів навчання, райони збору підрозділів після відпрацювання навчальних питань на етапах навчання. Кількість ділянок розіграшу залежить від змісту етапів навчання, а їхні розміри мають дозволяти відпрацьовувати будь-який тактичний епізод: ведення спеціальних заходів щодо пошуку порушників кордону, ліквідацію ДРГ, відбиття збройного вторгнення військових угруповань (НЗФ), припинення збройних та інших провокацій, ведення бойових і спеціальних дій та ін.

Норми витрат моторесурсів, боєприпасів, імітаційних та інших матеріальних засобів визначаються або уточнюються з урахуванням встановленого ліміту їхнього витрачання. При цьому кількість боєприпасів, засобів імітації та інших матеріальних засобів виділяється з таким розрахунком, щоб вони забезпечували наочність, повчальність обстановки, що створюється, якісне відпрацьовування навчальних питань, вплив на рішення та дії тих, хто навчається.

Склад керівництва і посередницького апарату залежить від масштабу та мети навчання. У всіх випадках для підготовки й безпосереднього проведення навчання виділяють таку кількість офіцерів із засобами пересування та управління, яка забезпечує проведення навчання на високому організаційному і методичному рівнях.

Чітке уточнення і визначення всіх вихідних даних дає змогу більш цілеспрямовано організувати подальшу роботу з підготовки до навчання. Після уточнення і визначення вихідних даних керівник намічає основні питання замислу навчання і дає вказівки щодо розробки документів.

Для організації та проведення тактичного навчання із комендатурою розробляється певний перелік документів, основними з яких, на наш погляд, є: замисел навчання із пояснювальною запискою, організаційні вказівки підрозділам, що залучаються до навчання; тактичне завдання (наказ, попереднє розпорядження або розпорядження); часткові плани заступників, помічників керівника навчання та посередників, план позначення дій противника, план імітації. Крім указаних документів може бути розроблено схему організації керівництва та посередницького апарату, план зв'язку та комендантської служби керівництва. Їх повний перелік, структуру та порядок розроблення буде подано у подальших дослідженнях.

Рекогносцировка району навчання проводиться з метою уточнення замислу навчання та вирішення низки інших питань, пов'язаних із проведенням навчання. До рекогносцировки залучаються заступники та помічники керівника навчань, офіцери штабу керівництва та начальники навчальних центрів (полігонів), а також посередники.

Під час рекогносцировки керівник визначає й уточнює: вихідні райони для підрозділів, які навчаються; райони (ділянки) відпрацювання основних навчальних питань, порядок розіграшу дій сторін; порядок зазначення дій противника; райони (ділянки) імітації, характер та обсяг заходів щодо обладнання району навчань, необхідну кількість сил і засобів для цієї мети; пункти управління, організацію зв'язку та комендантської служби, райони зосередження підрозділів після навчань і порядок повернення їх до місць постійної дислокації; заходи безпеки і забезпечення збереження державної та особистої власності населення. Крім того, у ході рекогносцировки вивчається санітарно-епідеміологічна обстановка, погоджуються з місцевими органами влади необхідні питання стосовно району навчання.

Після рекогносцировки керівник навчання уточнює обсяг та терміни виконання заходів календарного плану і робить розпорядження

щодо розробки організаційних вказівок, тактичного завдання та інших документів.

Комендантську службу керівництва організують на пунктах управління і маршрутах руху керівництва, а також на залізничних переїздах, на ділянках великих автомагістралей, водних перешкод, у районах (на ділянках) імітації, у населених пунктах та на інших об'єктах, що вимагають особливої уваги, для забезпечення безпеки руху. У районах розіграшу дій комендантську службу керівництва організують посередники.

Для організації комендантської служби розроблюють план, у якому доцільно передбачити: маршрути руху, комендантські ділянки, місця комендантських постів, постів регулювання руху та контрольно-пропускних пунктів, розрахунок сил і засобів комендантської служби та терміни її готовності, організацію зв'язку й управління комендантським нарядом, час і порядок згортання та переміщення сил і засобів комендантської служби, місця ближчих медичних пунктів, пунктів збору особового складу та техніки. План комендантської служби розроблюється на карті з необхідними поясненнями та розрахунками.

Підготовку офіцерів керівництва і посередницького апарату організовує керівник навчання. Вона здійснюється за окремо розробленим планом і має забезпечувати правильне розуміння ними замислу навчання, своєї ролі та обов'язків у навчанні, основних теоретичних положень з теми, яка відпрацьовується, повчальне проведення розіграшу оперативно-службових дій і вивчення місцевості у районі майбутнього навчання. Керівник навчання особисто готує своїх заступників і помічників, штаб керівництва та посередницький апарат, а останні – підпорядкованих їм офіцерів, команди й підрозділи, що виділені для забезпечення навчання. Підготовка підрозділів, які позначають противника, проводиться керівником навчання або його помічником з позначення противника.

Підготовка починається з вивчення статутів, порадників та інших керівних документів шляхом проведення теоретичних занять, занять на макеті місцевості, показу навчальних кінофільмів і самостійно. Основний час, що відводиться на підготовку керівництва та посередників, використовують, головним чином, для їхньої практичної роботи на місцевості у районі навчання. До початку

роботи на місцевості керівництво та посередницький апарат мають вивчити організаційні вказівки, замисел навчання, тактичні завдання, план позначення дій противника, план імітації, організацію зв'язку керівництва та посередників, а також інші документи навчання.

Наприкінці підготовки проводять радіотренування керівництва та посередників для злагодження радіомереж й отримання офіцерами практики у роботі на засобах зв'язку і використанні документів прихованого управління.

Підготовка підрозділів до навчання передбачається планом підготовки і проводиться без порушень методичної послідовності бойового злагодження підрозділів. Вона не повинна перетворюватися на "натаскування" їх з питань майбутнього навчання. Офіцери готуються до навчань у ході зборів і занять, на групових вправах, радіотренуваннях і тактичних летючках, під час планових занять і навчань із підрозділами, тренувань з управління вогнем і підрозділами на місцевості, ділових ігор (командно-штабних навчань) на картах і на місцевості та шляхом самостійної роботи. Перед навчанням від офіцерів приймаються заліки зі знання статутів, штатної техніки й озброєння; організації, озброєння та тактики дій противника; заходів безпеки.

Підготовку органів управління до навчань необхідно здійснювати на планових заняттях з метою підвищення індивідуальної підготовки офіцерів, а також органів управління загалом. Вона здійснюється шляхом проведення штабних і радіотренувань.

Підготовка підрозділів проводиться у штатному складі або у складі зведених загонів (груп) на планових заняттях. З підрозділами, виділеними для позначення противника та проведення імітації, необхідно проводити спеціальні заняття. На навчаннях у горах або взимку з особовим складом вивчають особливості дій у цих умовах. У всіх підрозділах організують заняття з вивчення заходів безпеки.

Підготовка підрозділів до навчання, як правило, завершується проведенням у підрозділах оглядів готовності, на яких перевіряють готовність особового складу і підрозділів до навчань, їхню екіпіровку, наявність і стан озброєння, бойової та спеціальної техніки, засобів зв'язку і військово-технічного майна, наявність і стан

засобів та об'єктів польового побуту, забезпечення іншими матеріально-технічними засобами. Виявлені недоліки усувають до початку навчання.

Підготовка району навчання повинна здійснюватися завчасно і включати: виявлення і знищення вибухонебезпечних предметів, установлення меж посівів, лісових насаджень та інших об'єктів для забезпечення їх збереження у ході навчання, позначення небезпечних ділянок місцевості, обладнання районів (ділянок) імітації, позначення зон зараження, районів зруйнування, пожеж і затоплень, які можуть виникнути внаслідок використання різноманітних засобів ураження; розгортання та обладнання пунктів управління, організацію зв'язку, комендантської служби, проведення необхідних санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів.

Під час підготовки району навчання, на наш погляд, необхідно проводити тільки ті роботи, які за реальної обстановки виконуються силами та засобами старшого керівника. Доцільною є заборона завчасно обладнувати маршрути, командні пункти, наводити переправи через водні перешкоди та вирішувати інші завдання, які мають виконуватись у ході навчання.

Для проведення розіграшу дій у районі навчання треба намічати ділянки розіграшу; їх кількість залежить від змісту етапів навчання. Розмір кожної ділянки за фронтом і вглиб повинен дозволяти відтворювати будь-який епізод чи навчальне питання.

Під час підготовки району навчання у горах, лісисто-болотистій місцевості та за інших важких умов ділянки можуть призначатися по окремих напрямках дій підрозділів, які навчаються. Під час відпрацювання проведення спеціальних заходів щодо пошуку і ліквідації ДРГ (НЗФ) противника на кількох напрямках ділянки розіграшу визначаються на кожному з них. На всі ділянки призначаються посередники, головним обов'язком яких є повчальний розіграш оперативно-службових дій відповідно до замислу навчання та вказівок керівника навчання.

Висновки

Отже, розглянуті у статті методичні підходи дадуть змогу виробити єдині погляди органів управління різних ланок, які відповідають за бойове злагодження підрозділів, на порядок підготовки тактичних навчань з ПКШР і підвищити якість їх організації та проведення.

Перспективами подальших досліджень вважаємо розробку рекомендацій щодо вдосконалення переліку і змісту формалізованих документів для підготовки та проведення тактичних навчань з ПКШР.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України (затв. Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015). Законодавство України, сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. – Назва з екрана.
2. Назаренко, В. О. Методика бойового злагодження підрозділів Державної прикордонної служби України в умовах особливого періоду [Текст] / В. О. Назаренко // Збірник наукових праць Національної академії оборони України “Труди університету”. – 2016. – № 1 (134). – С. 219–223.
3. Бойова й оперативна підготовка Прикордонних військ України [Текст] : підручник / Б. М. Олексієнко та ін. ; за заг. ред. А. С. Беляєва. – Хмельницький : АПВУ, 1998. – 272 с.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2017 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор В. А. Кириленко, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

УДК 351.746.1

В. В. Крутов, И. А. Качуровский

**МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОДГОТОВКЕ ТАКТИЧЕСКИХ УЧЕНИЙ
С ПОДРАЗДЕЛЕНИЯМИ БЫСТРОГО РЕАГИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ПОГРАНИЧНОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНЫ**

Рассмотрены методические подходы к подготовке тактических учений с подразделениями быстрого реагирования, а именно порядок уяснения и определения руководителем учения исходных данных, проведения рекогносцировки и подготовки района учения, организации комендантской службы, подготовки руководства, посредников и подразделений к учениям. Применение изложенных подходов обеспечит более тщательное и качественное выполнение мероприятий подготовки и проведения тактических учений как основной формы подготовки подразделений быстрого реагирования, направленной на повышение их полевой выучки.

Ключевые слова: Государственная пограничная служба, подразделения быстрого реагирования, тактические учения.

UDC 351.746.1

V. V. Krutov, I. A. Kachurovsky

**METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE PREPARATION OF TACTICAL
EXERCISE WITH THE RAPID RESPONSE UNITS OF THE STATE BORDER GUARD
SERVICE OF UKRAINE**

The methodological approaches to the preparation of tactical exercise with the rapid response units, namely, the order of clarification and determination of source data by the chief of the exercise, the reconnaissance carrying and preparation of the training area, the curfew organization, the preparation of executive staff, intermediaries and units for the exercise have been thoroughly considered in the article. The application of the above-mentioned approaches will ensure more thorough and qualitative implementation of the tactical exercise preparation and carrying, as the main form of rapid reaction units training aimed at increasing of their field skills.

Keywords: State Border Guard Service, rapid response units, combat interaction, tactical exercises.

Крутов Василь Васильович – доктор юридичних наук, професор, віце-президент Українського союзу промисловців і підприємців

Качуровський Ігор Анатолійович – старший викладач кафедри управління Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького